

Тиодор Росић

Универзитет у Крагујевцу

Педагошки факултет у Јагодини

УДК: 371.3.:811.163.41'282.3(049.3)

ИД БРОЈ: 171640588

Приказ

Примљен: 19. август 2009.

Прихваћен: 8. октобар 2009.

НАСТАВА СРПСКОГ ЈЕЗИКА НА ДИЈАЛЕКАТСКОМ ПОДРУЧЈУ

Стана Смиљковић – Радмила Жугић – Славка Стојановић, *Настава српског језика на дијалекатском подручју*, Учитељски факултет у Врању, Врање, 2009.

Монографија *Настава српског језика на дијалекатском подручју* Стане Смиљковић, Радмиле Жугић и Славке Стојановић, чији је издавач Учитељски факултет у Врању, посвећена је проблемима наставе српског језика на подручју јужне Србије, где је доминантан призренско-тимочки дијалекат.

Архаичност овог староштокавског дијалекта једно је од његових основних обележја. Призренско-тимочки говори захватају источни и југоисточни део Србије: јужније од Зајечара према Босилеграду, Кривој Паланци, Куманову и Тетову до Призрена и Ђаковице, одатле преко Косова на Сталаћ, од Сталаћа преко Ртња на Тимок. Ово говорно подручје има три говорне зоне: тимочко-лужничку, сврљишко-заплањску, призренско-јужноморавску. Ова последња зона у жижи је монографске обраде и обухвата подручје јужне Србије: од Слемена ка Нишу и Власотинцу, па иза Црне Траве на Криву Феју ка Куманову до Призрена и Ђаковице, одатле према Прокупљу и Ђунису на Сталаћ, од Сталаћа преко Ртња на Слеме.

Призренско-јужноморавски говори имају *ћ* и *ђ*, различите рефлексе за вокалско *л*, у радном глаголском придеву мушког рода наставак *-ја*. Заједничке особине призренско-тимочног дијалекта су: чување полугласника, вокалног *л*, специфични рефлекси јата, одсуство јотовања лабијала, редукција вокала, диференцијалне црте консонантског система, губљење квалитативно-квантитативних разлика у акцентуацији, свођење именске промене на номинатив и акузатив, употреба предлога за исказивање осталих падежних односа, описна компарација, губљење инфинитива итд.

Призренско-тимочки дијалекат на фонетском, морфолошком, творбеном и синтаксичком нивоу има знатна одступања, што значајно отежава овладавање стандарднојезичким идиомом. Тај проблем је у монографији разматран теоријски, методички и функционално. Књига је подељена у три поглавља. Има увод, закључак и упућује на релевантну литературу.

Прво поглавље „Из диференцијалне граматике призренско-тимочког дијалекта и стандардног српског језика“ написала је Радмила Жугић. У њему су дата теоријско-методичка полазишта о значају призренско-тимочких говора, а ради потпунијег савладавања стандардног српског језика на подручју јужне Србије. Разматране су такође и неке диференцијалне фонетско-фонолошке црте призренско-тимочког дијалекта и стандардног српског језика. То представља зачетак неке будуће свеобухватне диференцијалне граматике призренско-тимочког говора и стандардног српског језика. Она треба да обухвати и морфолошке, творбене и синтаксичке језичке особине.

Методичким аспектима наставе на подручју призренско-јужноморавског дијалекта позабавила се Стана Смиљковић у поглављу „Методички приступ“. Уз општи поглед на наставу српског језика у дијалекатској средини, ауторка истиче да се у наставној пракси увек мора полазити од локалних говорних црта и њиховог повезивања са стандарднојезичким цртама. Следи, потом, поглед на наставу матерњег језика и књижевности у школама новог миленијума. Дијалог, као врста говора чије је главно обележје непосредно обраћање говорника саговорнику, за Стану Смиљковић примарни је вид комуникације у настави српског језика и књижевности. Она се залаже за примену методе разговора, где се кроз питања и одговоре разрешавају постављени проблеми, што води ка оспособљавању ученика за самостални рад и учење. У том погледу, веома је важна улога информативних текстова. Примарна улога припада речницима. Они у настави омогућују ученику и наставнику да откривају богатство, како стандардног књижевног језика, тако и дијалеката, али и да правилно тумаче значења научених речи.

Завршно поглавље „Наставне интерпретације“, чији су аутори Стана Смиљковић и Славка Стојановић, посвећено је наставној пракси. Понуђен је рад на часу кроз примену контрастивне анализе стандарднојезичког идиома и дијалекта. Примери су узети из свакодневне говорне праксе и књижевних текстова. То поглавље посвећено је савременом организовању наставе српског језика и његовом унапређивању на дијалекатском подручју. Полази се од захтева за активним положајем ученика у настави. Говори се о припреми наставника за час српског језика на дијалекатском подручју, о врстама наставе и наставним средствима, методама и структури часа. Експлицира се да настава језика, књижевности и говорне културе на дијалекатском подручју мора да буде креативна, а да би то била мора се прибегавати мотивисању ученика преко повезивања са локалним говором, кроз причање, читање приповедних народних и уметничких текстова и ученичке задатке. Посебна пажња посвећена је раду на унапређењу говорне културе ученика на дијалекатском подручју и креативној, стваралачкој настави која омогућује различит приступ језичкој материји на дијалекатском подручју. Драгоцен допринос настави језика и књижевности на дијалекатском подручју дат је наставним интерпретацијама наставних јединица из српског језика за ученике млађег основношколског узраста, као и раду на развијању говора у предшколским установама.

Монографија *Настава српског језика на дијалекатском погручју* Стане Смиљковић, Радмиле Жугић и Славке Стојановић методолошки је утемељена. У њој је јасно одређен предмет истраживања и постављени циљеви и задаци који воде ка унапређењу и ефикасности наставе српског језика на дијалекатском подручју. Та амбиција није, међутим, везана само за основношколску наставу, што се види и из првог поглавља, након увода и навођења предмета истраживања. Ово поглавље намењено је превасходно студентима, будућим наставницима српског језика, од којих се у наставној пракси очекује успешност у преношењу стечених знања из стандардног српског језика.

Монографије и речници послужили су као главни извори за компаративно представљање фонетског система призренско-тимочког дијалекта и стандардног српског језика. На проблеме који произлазе из недовољног познавања дијалеката и путеве њиховог решавања указали су, између осталог у својим дијалектолошким радовима Бошњаковић, Дешић, Николић и Танасић. Главна теоријско-методичка и практична вредност монографије је гледиште, присутно код све три ауторке, да познавање дијалекта треба да буде искоришћено ради лакшег, бржег и потпунијег овладавања стандардним српским језичким идиомом. Компаративно представљање дијалекатских и стандарднојезичких црта води ка томе циљу.

У маркирању диференцијалних језичких црта коришћене су дескриптивна и компаративна метода. Полазиште је увек у дијалекту, као нечем познатом, па се од тог познатог иде ка стандарднојезичком идиому као непознатом или мање познатом. Чињено је то из методичких разлога.

На значај дијалеката у проблемској настави указано је и поглављу „Методички приступ“. Посебно су преко очигледних и адекватних поступака и метода рада сагледане препреке у савладавању и усвајању стандарднојезичког идиома, а треба похвалити и разматрање улоге наставника у савременој настави граматике, правописа и говорне културе.

Главна је врлина не само трећег поглавља већ и целе монографије што је она посвећена практичном побољшавању наставе српског језика на дијалекатском подручју. Понуђена теоријска гледишта, уз приложене практичне примере, усмерена су на унапређење наставе српског језика. Поштовани су принципи поступности (од познатог ка непознатом, од лакшег ка тежем) и систематичности. Ученику је приступљено као субјекту наставе и истакнута је његова активна улога. Уважени су принципи неговања завичајног говорења, што је спроведено преко контрастирања и компарације садржаја локалних говора са језиком који се учи. Све то унапређује наставу српског језика, води ка упознавању нормативне граматике и развијању говорне културе на дијалекатском подручју.

Несумњив је и далекосежан значај монографије *Настава српског језика на дијалекатском погручју*.